

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

FACULTATEA DE LITERE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE

Sinopsis de Atanasie cel Mare (Râmnic, 1783).

Ediție de text și studiu filologic și lingvistic

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Eugen Munteanu

Doctorandă:

Constantinescu M. M.

Eliza Maria (căs. Sandu)

UNIVERSITATEA "ALEXANDRU IOAN CUZA" DIN IAȘI

Școala Doctorală de Studii Filologice

ANUNȚ

La data de 22.09.2022, ora 12:00, în sala „Gheorghe Ivănescu”, doamna Eliza-Maria Constantinescu (căs. Sandu) va susține, în ședință publică, teza de doctorat cu titlul „*Sinopsis de Atanasie cel Mare (Râmnic, 1783). Ediție de text și studiu filologic și lingvistic*”, în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul Filologie.

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte:

Prof. univ. dr. Rodica Dimitriu

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Eugen Munteanu

Referenți:

Prof. univ. dr. Alin Mihai Gherman, Alba Iulia, Cluj

Conf. univ. dr. Ana-Maria Minuț, Univ. Iași

CS I dr. Luminița Botoșineanu, Institutul Philippide

Vă invităm să participați la ședința de susținere a tezei.

Teza poate fi consultată la Biblioteca Facultății de Litere.

CUPRINS

I. INTRODUCERE

II. EDIȚIE DE TEXT

II.1. Notă asupra ediției

II.1.1. Generalități

II.1.2. Studiu asupra grafiei

II.1.2.1. Considerații preliminare

II.1.2.2. Notele marginale

II.1.2.3. Folosirea cratimei

II.1.2.5. Abrevierile

II.1.2.6. Suprascrierile

II.1.2.7. Accentul

II.1.2.8. Scrierea continuă și folosirea cratimei

II.1.2.9. Consoanele geminate

II.1.2.10. Punctuația

II.1.2.11. Alineatele

II.1.2.12. Numerațele

II.1.2.13. Greșelile de tipar

II.1.3. Inventarul grafemelor și valorile fonetice

II.1.4. Slove care pun probleme de interpretare

II.1.4.1. Slove diferite care notează același sunet

II.1.4.2. Slove cu valori fonetice diferite

II.2. *Sinopsis* de Atanasie cel Mare (Râmnic, 1783)

II.3. FACSIMILE

III. STUDIU FILOLOGIC

- III.1. Versiunea românească a *Sinopsisul* sfântului Atanasie cel Mare
 - III.1.1. Aspecte socio-culturale din secolul al XVIII-lea. Dezvoltarea activității tipografice
 - III.1.2. Importanța tipografiei de la Râmnicu Vâlcea. Tipăriturile din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea
 - III.1.3. Tipărirea versiunii românești a *Sinopsisului* sfântului Atanasie la 1783
 - III.1.4. Descrierea textului
 - III.1.4.1. Date generale
 - III.1.4.3. Forma *Sinopsisului* de la 1783
 - III.1.4.4. Conținutul *Sinopsisului* de la Râmnic
 - III.1.5. *Cartea Psalmilor – Epistola către Marcelin*
 - III.1.6. Manuscrisul 3540
 - III.1.7. Circulația textului românesc
- III.2. Intermediarul slavon. Cele două traduceri cunoscute ale *Sinopsisului* sfântului Atanasie cel Mare în limba slavonă
 - III.2.1. Versiunea de la 1751
 - III.2.2. Versiunea de la 1755
- III.3. Originalul grecesc. Scrierea sfântului Atanasie cel Mare al Alexandriei
 - III.3.1. Prigoanele și ereziile secolelor al III-lea – al IV-lea
 - III.3.2. Viața sfântului Atanasie cel Mare
 - III.3.3. Opera sfântului Atanasie cel Mare
 - III.3.5. Opinii cu privire la paternitatea textului grecesc
 - III.3.6. Diferențe între textul în limba greacă și cel în limba română
- III.4. Relația cu alte scrieri din literatura religioasă
 - III.4.1. Canonul cărților Sfintei Scripturi în *Sinopsis* și în *Epistola* din 367
 - III.4.2. Două *Sinopsisuri* în patrologia grecească, atribuite sfântul Atanasie cel Mare și sfântului Ioan Gură de Aur

III.4.3. *Sinopsisurile* în literatura română veche

III.4.3.1. Primele *Sinopsisuri* – cărți de rugăciuni și pravile bisericești

III.4.3.2. Două *Sinopsisuri* ale Sfintei Scripturi în secolul al XVIII-lea, tipărite la Râmnicu Vâlcea, respectiv la Sibiu

III.5. Concluzii

IV. STUDIU LINGVISTIC

IV.1. Studiu asupra foneticii

IV.1.1. Considerații preliminare

IV.1.2. Accentul

IV.1.3. Vocalismul

IV.1.3.1. Vocalele centrale [a], [ă], [î]

IV.1.3.1.1. Vocala centrală [a]

IV.1.3.1.2. Vocala posterioară semideschisă nelabială [ă]

IV.1.3.1.3. Vocala posterioară închisă nalabială [î]

IV.1.3.2. Vocalele anterioare [e], [i]

IV.1.3.2.1. Vocala anterioară semideschisă [e]

IV.1.3.2.2. Vocala anterioară închisă [i]

IV.1.3.3. Vocalele posterioare [o], [u]

IV.1.3.3.1. Vocala posterioară semideschisă labială [o]

IV.1.3.3.2. Vocala posterioară închisă labială [u]

IV.1.3.4. Diftongii și triftongii

IV.1.3.5. Eliziunea vocalelor

IV.1.4. Consonantismul

IV.1.4.1. Consoanele labiale

IV.1.4.1.1. Bilabialele [p, b, m]

- IV.1.4.1.2. Labio-dentalele fricative [f, v]
- IV.1.4.2. Consoanele dentale
 - IV.1.4.2.1. Oclusivele dentale [t], [d]
 - IV.1.4.2.2. Dental-alveolarele [s], [z]
 - IV.1.4.2.3. Africata dentală [t̪]
- IV.1.4.3. Consoanele prepalatale [ʃ], [j], [ç]
- IV.1.4.4. Consoanele lichide [l], [r]
- IV.1.4.5. Laringala [h]
- IV.1.4.6. Grupuri consonantice
- IV.1.5. Concluzii
- IV.2. Studiu morfologic
 - IV.2.1. Considerații preliminare
 - IV.2.2. Substantivul
 - IV.2.2.1. Declinarea
 - IV.2.2.2. Genul
 - IV.2.2.3. Numărul
 - IV.2.2.4. Cazul
 - IV.2.3. Articolul
 - IV.2.3.1. Articolul hotărît
 - IV.2.3.2. Articolul nehotărît
 - IV.2.3.3. Articolul posesiv (genitival)
 - IV.2.3.4. Articolul demonstrativ (adjectival)
 - IV.2.4. Adjectivul
 - IV.2.5. Pronumele
 - IV.2.5.1. Pronumele personal

IV.2.5.2. Pronumele de întărire

IV.2.5.4. Pronumele reflexiv

IV.2.5.3. Pronumele și adjectivul pronominal posesiv

IV.2.5.4. Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ

IV.2.5.5. Pronumele și adjectivul pronominal relativ-interogativ

IV.2.5.6. Pronumele și adjectivul pronominal nehotărît

IV.2.5.7. Pronumele și adjectivul pronominal negativ

IV. 2.6. Numeralul

IV.2.6.1. Numeralul cardinal

IV.2.6.2. Numeralul ordinal

IV.2.6.3. Numeralul colectiv

IV.2.6.4. Numeralul multiplicativ

IV.2.6.5. Numeralul fractionar

IV.2.6.6. Numeralul adverbial

IV.2.7. Verbul

IV.2.7.1. Conjugarea

IV.2.7.2. Diateza

IV.2.7.3. Moduri și timpuri

IV.2.7.3.1. Indicativul prezent

IV.2.7.3.2. Indicativul imperfect

IV.2.7.3.3. Indicativul perfect simplu

IV.2.7.3.4. Indicativul perfect compus

IV.2.7.3.5. Indicativul mai mult ca perfect

IV.2.7.3.6. Indicativul viitor

IV.2.7.3.7. Conjunctivul prezent

- IV.2.7.3.8. Conjunctivul perfect
- IV.2.7.3.9. Condiționalul prezent
- IV.2.7.3.10. Condiționalul perfect
- IV.2.7.3.11. Imperativul
- IV.2.7.3.12. Gerunziul
- IV.2.7.3.13. Participiul
- IV.2.7.3.14. Supinul
- IV.2.7.3.15. Îmbinările verbale dominant lexicale
- IV.2.7.4. Adverbul
- IV.2.7.6. Conjunția
- IV.2.7.7. Interjecția
- IV.2.7.8. Concluzii
- IV.3. Particularități de ordin sintactic
 - IV.3.1. Considerații preliminare
 - IV.3.2. Sintaxa propoziției
 - IV.3.2.1. Subiectul
 - IV.3.2.1.1. Subiectul exprimat prin substantiv
 - IV.3.2.1.2. Subiectul exprimat prin pronume
 - IV.3.2.1.3. Subiectul exprimat prin numeral
 - IV.3.2.1.4. Subiectul exprimat prin verb
 - IV.3.2.1.5. Reluarea subiectului
 - IV.3.2.1.6. Subiectul formelor verbale nepredicative
 - IV.3.2.1.7. Subiectul inclus
 - IV.3.2.1.8. Subiectul subînțeles
 - IV.3.2.1.9. Subiectul nedeterminat

IV.3.2.1.10. Subiectul multiplu

IV.3.2.1.11. Topica

IV.3.2.1.12. Cazul

IV.3.2.2. Predicatul

IV.3.2.2.1. Predicatul verbal

IV.3.2.2.2. Predicatul nominal

IV.3.2.3. Acordul predicatului cu subiectul

IV.3.2.4. Atributul

IV.3.2.4.1. Atributul substantival

IV.3.2.4.2. Atributul substantival apozițional

IV.3.2.4.3. Atributul substantival în nominativ

IV.3.2.4.4. Atributul pronominal

IV.3.2.4.5. Atributul adjectival

IV.3.2.4.6. Atributul adverbial

IV.3.2.5. Complementul

IV.3.2.5.1. Complementele necircumstanțiale

IV.3.2.5.1.1. Complementul direct

IV.3.2.5.1.2. Complementul indirect

IV.3.2.5.1.3. Complementul de agent

IV.3.2.5.1.4. Complementul secundar

IV.3.2.5.1.5. Complementul intern

IV.3.2.5.1.6. Complementul predicativ al obiectului

IV.3.2.5.2. Complementele circumstanțiale

IV.3.2.5.2.1. Complementul circumstanțial de loc

IV.3.2.5.2.2. Complementul circumstanțial de timp

- IV.3.2.5.2.3. Complementul circumstanțial de mod
- IV.3.2.5.2.4. Complementul circumstanțial comparativ
- IV.3.2.5.2.5. Complementul circumstanțial de cauză
- IV.3.2.5.2.6. Complementul circumstanțial de scop
- IV.3.2.5.2.7. Complementul circumstanțial instrumental
- IV.3.2.5.2.8. Complementul circumstanțial sociativ
- IV.3.2.5.2.9. Complementul circumstanțial de relație
- IV.3.2.5.2.10. Complementul circumstanțial opozițional
- IV.3.2.5.2.11. Complementul circumstanțial de excepție
- IV.3.2.6. Coordonarea părților de propoziție
 - IV.3.2.6.1. Coordonarea copulativă
 - IV.3.2.6.2. Coordonarea prin juxtapunere
 - IV.3.2.6.3. Coordonarea disjunctivă
 - IV.3.2.6.4. Coordonarea adversativă
- IV.3.3. Sintaxa frazei
 - IV.3.3.1. Coordonarea propozițiilor
 - IV.3.3.1.1. Coordonarea copulativă
 - IV.3.3.1.2. Coordonarea disjunctivă
 - IV.3.3.1.3. Coordonarea adversativă
 - IV.3.3.1.4. Coordonarea concluzivă
 - IV.3.3.2. Coordonarea între părți de propoziție și propoziții
 - IV.3.3.3. Subordonarea
 - IV.3.3.3.1. Propoziția subiectivă
 - IV.3.3.3.2. Propoziția predicativă
 - IV.3.3.3.3. Propoziția atributivă

- IV.3.3.3.4. Propoziția completivă directă
- IV.3.3.3.5. Propoziția completivă indirectă
- IV.3.3.3.6. Propoziția completivă de agent
- IV.3.3.3.7. Propoziția circumstanțială de loc
- IV.3.3.3.8. Propoziția circumstanțială de timp
- IV.3.3.3.9. Propoziția circumstanțială de mod
- IV.3.3.3.10. Propoziția circumstanțială de cauză
- IV.3.3.3.11. Propoziția circumstanțială de scop
- IV.3.3.3.12. Propoziția circumstanțială consecutivă
- IV.3.3.3.13. Propoziția circumstanțială concesivă
- IV.3.3.3.14. Propoziția circumstanțială de relație
- IV.3.3.3.15. Propoziția circumstanțială de excepție
- IV.3.3.3.16. Propoziția circumstanțială cantitativă (de măsură)
- IV.3.4. Afirmația și negația
 - IV.3.4.1. Afirmația
 - IV.3.4.2. Negația
- IV.3.5. Construcțiile incidente
- IV.3.6. Concluzii
- IV.4. Studiu lexical
 - IV.4.1. Considerații preliminare
 - IV.4.2. Cuvinte dispărute din limba literară actuală sau puțin cunoscute
 - IV.4.2.1. Cuvinte de origine latină
 - IV.4.2.2. Cuvinte de origine slavă
 - IV.4.2.3. Cuvinte de origine greacă
 - IV.4.2.4. Cuvinte de orgine bulgară

- IV.4.2.5. Cuvinte de origine maghiară
- IV.4.2.6. Formații pe teren românesc
- IV.4.2.7. Cuvinte cu etimologie necunoscută
- IV.4.2.8. Cuvinte cu etimologie multiplă
- IV.4.3. Cuvinte cu sensuri diferite față de limba actuală
 - IV.4.3.1. Cuvinte de origine latină
 - IV.4.3.2. Cuvinte de origine slavă
 - IV.4.3.3. Cuvinte de origine maghiară
 - IV.4.3.4. Cuvinte de origine bulgară
 - IV.4.3.5. Cuvinte de origine greacă
 - IV.4.3.6. Formații pe teren românesc
 - IV.4.3.7. Cuvinte cu etimologie multiplă
 - IV.4.3.8. Cuvinte cu etimologie necunoscută
- IV.4.4. Terminologie biblică
 - IV.4.4.1. Cuvinte de origine latină
 - IV.4.4.2. Cuvinte de origine slavă
 - IV.4.4.3. Cuvinte de origine greacă
 - IV.4.4.4. Cuvinte de origine maghiară
 - IV.4.4.5. Formații pe teren românesc
 - IV.4.4.6. Cuvinte cu etimologie multiplă
- IV.4.5. Terminologie bisericească
 - IV.4.5.1. Cuvinte de origine latină
 - IV.4.5.2. Cuvinte de origine slavă
 - IV.4.5.3. Cuvinte de origine grecească
 - IV.4.5.4. Cuvinte cu etimologie multiplă

- IV.4.5.5. Cuvinte cu etimologie necunoscută
- IV.4.5.6. Cuvinte formate în limba română
- IV.4.6. Prime atestări
 - IV.4.6.1. Cuvinte de origine slavă
 - IV.4.6.2. Cuvinte de origine bulgară
 - IV.4.6.3. Cuvinte de origine maghiară
 - IV.4.6.4. Cuvinte formate pe teren românesc
- IV.4.7. Cuvinte neatestare în *DLR*
- IV.4.8. Onomastica
 - IV.4.8.1. Antroponimia
 - IV.4.8.1.1. Antroponime personale (prenume masculine și feminine)
 - IV.4.8.1.2. Patrionime (nume de gintă)
 - IV.4.8.1.3. Teonimia
 - IV.4.8.2. Toponimia
 - IV.4.8.2.1. Horonime
 - IV.4.8.2.2. Polionime
 - IV.4.8.2.3. Agronime
 - IV.4.8.2.4. Oronime
 - IV.4.8.2.5. Hidronime
 - IV.4.8.2.6. Etnonime
- IV.4.9. Formarea cuvintelor
 - IV.4.9.1. Derivarea
 - IV.4.9.1.1. Derivarea cu prefixe
 - IV.4.9.1.2. Derivarea cu sufixe
 - IV.4.9.2. Conversiunea

IV.4.9.2.1. Substantivele

IV.4.9.2.2. Adjectivele

IV.4.9.2.3. Adverbele

IV.4.9.3. Compunerea

IV.4.9.3.1. Substantive compuse

IV.4.9.3.2. Adjective compuse

IV.4.9.3.3. Verbe compuse

IV.4.9.3.4. Adverbe compuse

IV.4.9.3.5. Pronume compuse

IV.4.9.3.6. Numerale compuse

IV.4.10. Aspecte ale sinonimiei

IV.4.11. Considerații finale

V. CONCLUZII

VI. BIBLIOGRAFIE

I. INTRODUCERE

Prezenta lucrare cuprinde editarea primei tipăririi în limba română a *Sinopsisului* sfântului Atanasie cel Mare. Transcrierea în alfabet latin are la bază tipăritura care se află la Biblioteca Academiei Române din București, la cota CRV 459, inv. 2061 și este prezentată în *BRV*, tomul al II-lea, la paginile 278-280. Textul românesc tipărit la sfârșitul secolului al XVIII-lea reprezintă o traducere a scrierii sfântului Atanasie al Alexandriei, prin intermediar salvon. Transcrierea propriu-zisă a textului este precedată de o notă asupra ediției care cuprinde o prezentare succintă a textului și un studiu asupra grafiei, acesta din urmă propunându-și să redea atât ansamblul opțiunilor de transcriere și motivarea alegerii acestora, cât și un inventar grafematic complet.

Transcrierii interpretative în alfabet latin a *Sinopsisului* de la 1783 îi urmează un studiu filologic care reprezintă o sinteză a datelor despre versiunile cunoscute ale acestei scrieri, pornind de la tipăritura românească și până la originalul grecesc, prin raportare la contextele socio-culturale în care au luat naștere. Fiind tipărit la 1783 la Râmnicu Vâlcea, textul ilustrează aspecte reprezentative ale unei variante lingvistice care va contribui semnificativ la formarea limbii române literare. De asemenea, scrierea apare într-o perioadă de înflorire a tipăriturilor, într-o tipografie cu o forță puternică de iradiere, care produce lucrări de mare circulație. Din punct de vedere al conținutului, tipăritura românească reprezintă traducerea unui text de factură religioasă tipărit într-o perioadă în care creațiile laice câștigau tot mai mult teren, dar în care biserica încă își păstra monopolul asupra literaturii tipărite. De asemenea, originalul grecesc aparține unui scriitor important din literatura patristică, sfântul Atanasie cel Mare, primul care explicitează un canon al Vechiului și Noului Testament.

Lucrarea este împărțită în trei părți. Prima parte cuprinde transcrierea interpretativă a textului *Sinopsisului* precedată de nota asupra ediției. În cadrul acestei note sînt redade toate opțiunile de transcriere interpretativă a textului din alfabet chirilic în alfabet latin. De asemenea, aceasta cuprinde un inventar grafematic complet, ilustrînd opțiunile de echivalare a slovelor din alfabetul chirilic cu literele latine. Mai departe, lucrarea conține transcrierea propriu-zisă a primei tipăririi în limba română *Sinopsisul* sfântului Atanasie. Textul conține un rezumat al cărților biblice care alcătuiesc Sfînta Scriptură, în care fiecare carte este prezentată pornind de la autor, corelînd titlul cu scriererea respectivă și, în final, sintetizînd conținutul. Capitolul dedicat *Cărții Psalmilor* reprezintă o epistolă adresată lui Marchelin, în care, pe lângă sintetizarea cărții biblice

în discuție se oferă și indicații didactice cu privire la rînduiala citirii și cîntării psalmilor. În finalul acestei părți sînt anexate zece pagini din tipăritura cu caractere chirilice, în facsimile.

A doua parte a lucrării o constituie studiul filologic care își propune să urmărească aspecte din istoria textului pornind de la contextul realizării tipăriturii românești, a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și ajungînd la cadrul în care a luat naștere originalul grecesc, în secolul al IV-lea. Se consemnează atît date legate tabloul socio-cultural, de protagoniștii cunoscuți ai procesului de creație și traducere succesivă a textului (autor, traducător, tipograf, diotrositor, patron), cît și descrierea exemplarelor cunoscute ale scrierii în limbile română, slavonă și greacă, în special a tipăriturii care a stat la baza ediției de față. De asemenea, se realizează o comparație a versiunii grecești cunoscute cu cea românească și se urmărește legătura cu alte texte cu același titlu, atît în spațiul grecesc, cît și în cel românesc.

Partea a treia reprezintă studiul lingvistic care urmărește particularitățile tipăriturii rîmnice din punct de vedere fonetic, morfologic, sintactic și lexical. În cadrul acestor studii se evidențiază particularitățile lingvistice care conferă individualitate textului, atît prin raportare la aspectul literar actual al limbii, cît și la particularitățile românei scrise din tipăriturile muntenești din acea perioadă.

II. EDIȚIA DE TEXT

Textul intitulat *Sinopsis, ádecă cuprindere în scurt a ceii Vechi și a ceii Noao Scripturi* se află la Biblioteca Academiei Române din București, la cota CRV 459 și este prezentat în *Bibliografia românească veche*, tomul al II-lea, p. 278-280. Acesta a fost tipărit în 1783, în tipografia episcopiei din Râmnicu Vlcea, la porunca episcopului Filaret al II-lea, de către tipograful Dimitrie Mihail Popovici Rîmniceanul și revizuit de către ierodiaconul Grigorie Rîmniceanul. Textul cuprinde o prezentare a cărților Sfintei Scripturi și este o traducere a scrierii sfântului Atanasie al Alexandriei, prin intermediar slavon. Cărturarii de la Rîmniceanul își asumă doar actul tipăririi, nu și pe cel al traducerii. Originalul grecesc se află în *Patrologia Graeca* lui Jaques Paul Migne, în volumul al patrulea al scrierilor sfântului Atanasie, între paginile 281-430.

Transcrierea din alfabet chirilic în alfabet latin a scrierii de la 1783 s-a realizat conform principiilor transcrierii critice interpretative. Prin aceasta se înțelege, potrivit directivelor larg acceptate ale paleografiei chirilice românești, echivalarea constantă și sistematică a slovelor chirilice prin corespondentele lor din alfabetul latin. Această operație implică luarea anumitor decizii cu privire la selectarea și asumarea unor opțiuni de transcriere, fapt provocat de cauze multiple, precum regăsirea în alfabetul chirilic a unor slove cu valori fonetice diferite, dar și a mai multor slove cu valoare fonetică identică, inexistența unei codificări ortografice explicite în epoca veche a culturii românești, identificarea unor numeroase inconsecvențe cauzate de scriitori sau tipografi. În cadrul acestui proces de transcriere, este necesară respectarea autenticității lingvistice a textului, fapt care presupune evitarea oricărei modernizări sau actualizări a formei cuvintelor, precum și a arhaizării artificiale a acestora. De asemenea, se preferă respectarea opțiunilor personale sau preferințelor scriitorilor ori ale tipografilor, chiar și atunci când, așa cum se prezintă situația în cazul de față, la realizarea scrierii a participat un colectiv relativ numeros, fapt care dă naștere unui aspect eterogen în ceea ce privește forma textului. Toate opțiunile de echivalare a slovelor din alfabetul chirilic în alfabetul latin, împreună cu intervențiile realizate la nivelul ortografic al textului sunt menționate, argumentate și exemplificate în *Nota asupra ediției*.

III. STUDIUL FILOLOGIC

În cadrul studiului filologic s-au urmărit aspecte din istoria textului pornind de la contextul realizării tipăriturii românești, a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și ajungând la cadrul în care a luat naștere originalul grecesc, în secolul al IV-lea. S-au consemnat atît date legate de tabloul socio-cultural, de protagoniștii cunoscuți ai procesului de creație și traducere succesivă a textului (autor, traducător, tipograf, diotrositor, patron), cît și descrierea exemplarelor cunoscute ale scrierii în limbile română, slavonă și greacă, în special a tipăriturii care a stat la baza ediției de față.

Textul tipărit la 1783, în timpul episcopatului lui Filaret al II-lea, la Râmnicu Vâlcea, cu titlul complet *Sinopsis, ádecă cuprindere în scurt a ceii Vechi și a ceii Noao Scripturi* reprezintă, conform datelor oferite de elementele de paratekst, traducerea în limba română a scrierii sfîntului Atanasie al Alexandriei, efectuată prin intermediul unei versiuni slavone. Actul tipăririi s-a săvîrșit sub domnia lui Nicolae Costandin Caragea, cu sponsorizarea Episcopului Filaret al Râmnicului de către Dimitrie Mihai Popovici, tipograful Râmnicului. Din prefața semnată de către responsabilul asupra tipografiei, Gheorghe Nicolaovici, reiese faptul că sarcina cărturarilor de la Râmnic include doar actul tipăririi, nu și pe cel al traducerii. Informațiile suplimentare oferite de *Catalogul manuscriselor românești* stau în legătură cu posibilul intermediar slavon, fiind menționate în acest sens două scrieri, una tipărită mai întîi la Sankt Petersburg, în Biblia din 1751 și cealaltă tipărită în lavra Kievo-Pecerskaia, în anul 1755. D. Fecioru include ediția din 1783 a *Sinopsisul* sfîntului Atanasie în volumul I din *Bibliografia traducerilor în românește din literatura patristică* precizînd că traducerea este făcută după o versiune slavonă a ediției grecești și că numele tălmăcitorului nu este cunoscut. Acesta îl menționează ca revizor, dar și ca tipograf pe Grigorie Râmnicianul. Un fragment din textul de față s-a bucurat și de o circulație independentă, capitolul corespunzător *Cărții Psalmilor* fiind, de fapt, o epistolă a sfîntului Atanasie adresată lui Marchelin, referitoare la importanța și la rînduiala citirii și cîntării psalmilor. Un manuscris care cuprinde un fragment din această epistolă este consemnat de către Gabriel Ștrempel ca parte dintr-un *Miscelaneu* din 1754, cu titlul *A celui dintru sfînți părintelui nostru Atanasie, pentru tîlcuiala psalmilor*.

Sinopsisul propriu-zis este împărțit în două părți, corespunzătoare Vechiului, respectiv Noului Testament. În fiecare capitol din cele două părți, prezentarea pe scurt a fiecărei cărți din

Sfânta Scriptură pornește de la numele celui care a scris-o, urmând explicația titlului prin raportare la conținutul acesteia, al cărui rezumat este prezentat ulterior. Primele cărți biblice sînt prezentate într-o manieră succintă, însă cele care urmează *Cărții Psalmilor* sunt tratate mai amănunțit, oferindu-se numeroase exemple și învățături. Adesea, marginal, se fac trimiteri la textul biblic. Conținutul cărților biblice este prezentat într-o manieră obiectivă, fără intervenții din partea tipăritorului. Capitolul corespunzînd *Cărții Psalmilor*, cel amplu ca întindere conține o epistolă a sfîntului Atanasie adresată lui Marchelin în care se evidențiază importanța lecturii și, în special, a cîntării psalmilor, recent tradusă din limba greacă și publicată la editura Doxologia. De asemenea, se subliniază legătura psalmilor cu celelalte cărți din Scriptură, se stabilește care psalmi corespund anumitor cărți biblice și se realizează o clasificare a psalmilor în funcție de finalitatea cîntării acestora. În final, se face distincție între scrierile biblice care trebuie citite și cele care trebuie cîntate. După rezumatul ultimei cărți biblice, *Apocalipsis*, scrierea se încheie cu formula „sfârșit și lui Dumnezeu laudă”, urmînd postfața semnată de ierodiaconul Grigorie Rîmniceanul.

În cadrul studiului filologic, am verificat ipoteza existenței unei specii literare a sinopsisurilor în literatură românească veche. Cu toate că nu se poate vorbi de o tradiție literară a *sinopsisurilor* în cadrul stilului religios, termenul de origine grecească, compus din *σύν* (împreună) și *opsis* (vedere, înfățișare) a fost utilizat pentru a numi diverse scrieri de natură sintetizatoare. În spațiul grecesc, în secolele al IV-lea – al V-lea existau două scrieri rezumative cu privire la Sfînta Scriptură, cea a sfîntului Atanasie și cea a sfîntului Ioan Gură de Aur, cea din urmă referitoare doar la cărțile *Vechiului Testament*. Corespondențele dintre cele două texte au fost analizate în literatura de specialitate, însumîndu-se o serie de opinii asupra faptului că textele ar putea să nu fie originale. În spațiul românesc există șase texte în literatură românească veche cu titlul *Sinopsis*, cu excepția celui în discuție, tipărite în perioada 1714-1808. Dintre acestea, cele precedînd traducerea textului sfîntului Atanasie stau în legătură cu rînduielele preoției și ale slujbelor bisericești, iar cele trei ulterioare *Sinopsisului* din 1783 se referă la textul biblic. Așadar, este foarte probabil ca tipărirea acestei scrieri să fi avut o anumită influență în epocă. Primul text în limba română care sintetizează întreaga Scriptură este traducerea *Sinopsisului* sfîntului Atanasie, tipărită la 1783. După acesta, cele care urmează cronologic se referă la întregul text biblic. Acesta este cazul tipăririi din 1791 realizată de Dimitrie Eustatievici Brașoveanul la Sibiu, în tipografia lui Petru Bart are titlul complet *Sinopsis ádecă cuprindere a*

scurt a Cei Vechi și a Cei Noao Scripturi, spre trebuința Școlilor neunite naționaliste din mare principatul Ardealului, acum întâiu în limba românească pus și așezat de directorul școlilor naționalicești. Acesta diferă din punct de vedere stilistic de versiunea anterioară, avînd o componetă pronunțat didactică și cuprinzând fraze mai puțin elaborate, dar ambele scrieri au un conținut similar, întrucât conțin rezumate succinte ale cărților biblice. Textului îi lipsește prefața care ar putea atesta o legătură cu ediția tradusă după sfântul Atanasie. Următoarea ediție se constituie dintr-o retipărire a celei precedente, la 1808, la Sibiu, în tipografia lui Ioan Bart.

Textul *Sinopsisului* prezintă interes și datorită faptului că abundă de citate biblice. Verificând corespondența cu *Biblia de la 1688* se poate constata că acestea nu au fost copiate din acest text biblic, construcțiile fiind, probabil, traduse direct din limba slavonă. În ceea ce privește scopul traducerii unui astfel de text într-o perioadă în care exista accesul direct la textul biblic, trebuie avută în vedere atît autoritatea autorului, sfîntul Atanasie cel Mare, cît și activitatea prolifică a tipografiei, dar și a școlii de la Rîmnic, căreia este posibil să îi fi servit ca material didactic. De asemenea, textul *Sinopsisului*, mai ales în ceea ce privește *Cartea Psalmilor* și Noul Testament, abundă de citate biblice care este posibil să le fi servit slujitorilor bisericii ca material pentru predici.

Astfel, tipăritura românească a fost tipărită la Rîmnic de un colectiv destul de numeros, pe baza unui manuscris care poate fi fie Ms. 3540, cu unele modificări, fie un alt text manuscris care nu s-a păstrat ulterior. Cel mai probabil, textul nu a fost tradus la Rîmnic, întrucît sarcina cărturarilor rîmnicești avea la bază tipărirea unor texte și nu tălmăcirea acestora, puținele traduceri fiind realizate de către episcopi care își menționează contribuția în prefețe. Intermediarul slavon care a stat la baza traducerii textului românesc prezintă anumite diferențe formale față de cel din *Biblia Elisabetană*, de unde reiese că a mai existat cel puțin o sursă complementară. În ceea ce privește textul grecesc, se pune problema dacă versiunea din *PG* aparține sau nu în realitate sfîntului Atanasie, dat fiind faptul că nu este inclus în edițiile de text dedicate operei sfîntului alexandrin și există o serie de opinii referitoare la neautenticitatea *Sinopsisului*. Dat fiind caracterul de traducere succesivă a textului rîmnicean, studiul de față pune în lumină doar o parte dintre coordonatele elaborării acestuia de la apariția originalului, cel mai probabil în secolul al IV-lea și pînă la înfăptuirea tipăriturii de la Rîmnic, adîncind și mai mult problematica traseului parcurs de acesta de-a lungul a 1300 de ani.

IV. STUDIUL LINGVISTIC

În ceea ce privește constituirea normelor limbii literare, a doua jumătate a secolului al XVIII-lea „se încadrează la începutul îndelungatei perioade de tranziție de la limba veche la cea modernă” întrucât „operele scrise în această perioadă se conformează încă normelor literare regionale și conservă numeroase particularități arhaice, dar [...] reflectă complexul proces de înnoire structurală a tuturor compartimentelor limbii” (Nestorescu 1969: 56). Studiul lingvistic și-a propus evidențierea particularităților limbii textului *Sinopsisului* pe cele patru paliere ale limbii: fonetic, lexical morfologic și sintactic.

IV.1. Particularități fonetice

Pentru realizarea studiului fonetic s-a realizat o selecție a faptelor de limbă de natură fonetică accentuându-se asupra celor care prezintă diferențe în raport cu limba literară. S-a avut în vedere faptul că „fonetismul limbii literare este aproape identic cu cel al subdialectului muntean, pe baza căruia s-a fixat”, existând însă unele deosebiri datorate unor „particularități muntenești” care „nu au fost acceptate de limba literară care a preferat, în locul lor, variante din alte regiuni ale teritoriului dacoromân” (Nestorescu 1969: 57). S-a urmărit modul în care se reflectă trăsăturile specifice scrierilor muntenești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în cadrul *Sinopsisului* în ceea ce privește accentuarea cuvintelor și comportamentul vocalelor și al consoanelor.

S-a putut observa faptul că textul prezintă o serie de fapte fonetice de factură conservatoare, dar și inovații, din împletirea acestora formându-și individualitatea. Se remarcă faptul că elementele de natură conservatoare, precum accentuarea etimologică a adverbilor *ádică* și *acoló*, conservarea vocalelor *ă* în *bălaur*, *a lăcui*, *fămeie*, *mulțami*, *î* în cadrul verbelor *a rídica*, *rísipi*, *întra*, dar și *e* în cadrul lexemelor *a ceti*, *besearecă*, *dumineca*, conservarea dental-alveolarei lichide *r* în cadrul prepoziției *pre* sau a diftongului *ju* etimologic în *chirju*, *cerju*, *agiutorju*, dar și prezența prepalatalei sonore *ğ* în cadrul verbului *a încungiura* sînt mai numeroase decît cele inovatoare cum ar fi închiderea lui *a* la *ă* în *măcar* și *dascăl*, formele specifice limbii literare *norod*, *umbla* sau diftongarea în cadrul substantivelor *cîine*, *pîine*. De asemenea, textul relevă trăsături specifice muntenești, precum rostirea moale a unor consoane și o

singură trăsătură specific moldovenească, palatalizarea lui *f* în *hiară*, fenomen care, însă, nu este străin textelor muntenești vechi, datorându-se circulației scrierilor sau a celor care contribuie la realizarea acestora.

IV.2. Particularități de ordin morfologic

În scopul întocmirii acestui studiu, am urmărit pentru fiecare parte de vorbire acele aspecte diferite față de normele limbii literare actuale. Pentru o încadrare mai precisă în contextul epocii și o raportare corectă la trăsăturile muntenești prezente în texte, am avut în vedere lucrări de specialitate, dar și ediții de texte românești vechi.

Am remarcat faptul că sistemul morfologic al *Sinopsisului* se încadrează în tiparele textelor românești vechi de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, unde tendința spre inovare este mai pronunțată decât cea spre conservare. Cele mai multe modificări la nivel morfologic reflectă construcții specifice textelor vechi bisericești, luând naștere în interiorul categoriilor gramaticale ca modificări legate de modul de exprimare a acestora.

Astfel, în ceea ce privește substantivul, se remarcă o instabilitate în cadrul categoriilor de gen (forme precum *pustie* sau *grăunț*), număr (substantive abstracte precum *tinerețe* și *bătrânețe* cu forma de plural) și declinare (forme substantivale precum *grije* și *genunche*). În ceea ce privește cazul substantivelor, se remarcă forme de genitiv specifice, precum *casii* sau construcții în dativ precum dativul cu *la* sau *cătră* sau cel adnominal. Cele mai multe forme vechi se remarcă cadrul pronumelui: articularea hotărâtă a pronumelui relativ *care*, prezența unor forme accentuate ale pronumelor personale în dativ și acuzativ întărite cu *-și* (*luiși*) sau întrebuintarea adjectivului *singur* cu valoare de pronume de întărire, dar și alte forme specifice limbii vechi, cum ar fi *celoralalte*, *alt*, *alaltul*, *oarecine*, *oarece*. În ceea ce privește verbul, se poate observa o instabilitate în interiorul conjugărilor, prezența unor forme verbale iotacizate la indicativ și conjunctiv și câteva construcții de mai mult ca perfect perifrastic.

Tendința spre inovație se remarcă prin apropierea de limba literară actuală și prin coexistența formelor vechi menționate mai sus cu forme specifice limbii literare actuale care, de cele mai multe ori, le depășesc pe cele vechi ca număr de ocurențe.

IV.3. Particularități sintactice

Pe plan sintactic, structura textului ilustrează particularități specifice limbii din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Așa cum afirmă Camelia Stan, „o caracteristică a scrisului românesc în epoca veche este interferența sintaxei limbii vorbite și, într-o anumită măsură, a sintaxei populare cu modele sintactice străine, în special cu cele slavone și latine savante” (Stan 2013: 21). În cadrul acestui studiu, s-au evidențiat trăsăturile specifice textului la nivelul propoziției și al frazei, prin raportare la limba literară dar și la particularitățile specifice limbii române din secolul al XVIII-lea.

La acest nivel, tendința inovatoare este mai puternică decât cea conservatoare. Așa cum este de așteptat în ceea ce privește un text tipărit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea într-o tipografie muntenească, sintaxa acestuia este una apropiată de cea a limbii române contemporane, atât cu privire la părțile de vorbire care pot îndeplini anumite funcții sintactice, cât și la elementele introductive specifice anumitor subordonate.

Printre fenomenele de inovație se numără întrebuințarea deasă a verbelor copulative *a rămîne*, *a însemna* și *a se face*, construirea exclusivă a complementului direct cu prepoziția *p(r)e* pentru animate, reluarea și anticiparea frecventă a complementelor directe și indirecte prin forme pronominale, introducerea subordonatelor prin elemente specifice limbii române literare actuale. Cu privire la faptele de limbă conservate, se remarcă reluarea subiectului, întrebuințarea independentă a pronumelui de întărire cu funcție de subiect și a adverbului de mod *foarte* cu funcția de complement circumstanțial de mod, prezența (mai rară) a complementului intern și a complementului instrumental intern, dar și a unor conjuncții și locuțiuni conjuncționale precum *în ce chip*, *pentru căci*, *drept aceea*, *ca cum*, *afară din*, *fără numai*, folosirea frecventă a infinitivului după verbe reflexive impersonale.

Textul *Sinopsisului*, avînd drept conținut un rezumat al Sfintei Scripturi, deci cu un caracter profund narativ și ca rezultat al unui proces de traducere succesivă are o sintaxă elaborată, cu fraze deosebit de lungi conținînd numeroase construcții incidente și propoziții subordonate aflate fie în raport de coordonare între ele, fie subordonate una față de cealaltă. Specifică textului este realizarea coordonării între părți de propoziții sau propoziții prin repetarea conjuncțiilor coordonatoare înaintea fiecărui element al raportului.

IV.4. Studiul lexical

Acest studiu își îndreaptă atenția asupra lexicului *Sinopsisului Sfintei Scripturi* tipărit la Râmnicu Vâlcea în 1783, avînd în vedere faptul că „în procesul de modernizare a limbii române literare, început în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, prefacerile cele mai numeroase au avut loc, în mod firesc, în domeniul lexicului” (D. Ursu 1969: 131).

Nivelul lexical al textului reflectă foarte bine faptul că acesta este o scriere bisericească, majoritatea termenilor dispăruți din limba actuală, mai rar întîlniți sau întrebuințați astăzi cu un alt înțeles fiind cuvinte utilizate frecvent în textele bisericești vechi începînd cu secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Cea mai mare parte a termenilor sînt de origine slavonă și latină, dar se remarcă și împrumuturi din greacă, bulgară și maghiară și un material bogat de lexeme formate pe teren românesc, dintre care o parte sînt exemplificate în *DLR* prin texte ulterioare *Sinopsisului* (*deșerta, gonaciu, izvodit, lepădare, rîndui, rînduială*). Existența acestora demonstrează încă o dată că „în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea [...] în viața socială și culturală începe un proces de renaștere, care se reflectă în dezvoltarea limbii române literare”, ceea ce se concretizează prin apariția unor cuvinte noi care „trebuiau împrumutate sau create în limba română” (Ursu, Ursu 2004: 32). Cuvintele specifice textelor de sorginte biblică sînt mai vechi și mai puțin utilizate în prezent (*levit, limbă, capiște, chivot, prinos, seminție, talant*), în vreme ce acelea încadrate la terminologia bisericească sînt atît cuvinte mai vechi, majoritatea de origine slavă (*blagoslovi, bogoslov, citeț, milosîrd, spăsi, pocaianie*), cît și termeni larg întrebuințați în limbajul bisericesc actual (o mare parte a acestora fiind lexeme cu etimologie multiplă: *arhieru, dogmă, eretic, evanghelie, cucernicie, proslăvi, pocăință*).

Un material destul de abundent se remarcă și în ceea ce privește onomastica biblică, bogată în toponime și antroponime specifice Noului și Vechiului Testament din rîndul cărora de semnalat este și diversitatea teonimelor care au fost clasificate în cadrul studiului după diferite criterii. În ceea ce privește formarea cuvintelor, cel mai prolific mijloc de îmbogățire a vocabularului este derivarea, însă cele mai interesante de urmărit sînt cuvintele obținute prin compunere, fiind fie cuvinte specifice limbii vechi, fie limbajului religios. Conversiunea este un procedeu destul de slab reprezentat în cadrul *Sinopsisului*. Perechile sinonimice oferă, de asemenea, un material destul de bogat, putîndu-se urmări pe baza lor frecvența unor cuvinte mai vechi în raport cu termeni mai noi.

V. CONCLUZII

Editarea traducerii în limba română a *Sinopsisului* Sfintei Scripturi al sfântului Atanasie al Alexandriei reprezintă o contribuție importantă în cadrul activității susținute de editare a textelor vechi românești atât din punct de vedere al variantei lingvistice în care este scrisă, cât și din punct de vedere al conținutului său și al contextului în care a fost creată, tradusă și, mai apoi, tipărită. Lucrarea de față conține transcrierea interpretativă a tipăriturii de la 1783, precedată de o notă asupra ediției și urmată de un studiu filologic și un studiu lingvistic. Nota asupra ediției redă opțiunile de transcriere a textului și include un inventar grafematic complet însoțit de opțiunile de echivalare a slovelor cu literele latine. Slovele care au pus probleme de interpretare au fost tratate separat și s-au putut identifica anumite constante în atât în cazul redării unui sunet prin diferite slove, cât și în cel al slovelor cu valori multiple.

Din punct de vedere filologic, scrierea în discuție are o importanță majoră în toate cele trei spații culturale în care a circulat. În cultura românească, scrierea apare într-o perioadă în care literatura de factură laică câștigase teren, dar scrierile de acest tip circulau mai mult în formă manuscrisă, întrucât tipografiile încă funcționau sub patronajul instituțiilor bisericești. În spațiul cultural românesc, textul a servit inițial nevoilor școlii românești de la Râmnic, pentru introducerea în studiul textului biblic. Așa cum s-a constatat în urma sintezei filologice, tipăritura a circulat în sudul, în nordul și în centrul țării, exemplare ale acesteia fiind conservate în biblioteci și muzee din București, Brașov și Iași. Circulația scrierilor de la Râmnic în Transilvania poate sprijini ipoteza că această scriere a exercitat o anumită influență asupra unui alt *Sinopsis* al Sfintei Scripturi în limba română, cel tipărit cu opt ani mai târziu de către Dimitrie Eustatievici Brașoveanul în Brașov. În ceea ce privește traducerea în limba slavonă, aceasta a fost în care a fost inclusă în Biblia de la Sankt Petersburg, o ediție cu o circulație largă și numeroase reeditări. Prin raportare la perioada în care a luat naștere textul grecesc, secolul al IV-lea, scrierea are o însemnătate importantă fiind considerată una de pionierat, cel puțin în ceea ce privește Vechiul Testament, dar și prin faptul că este atribuită unui nume important din literatura patristică, sfântul Atanasie cel Mare. În urma unei comparații între scrierea de față și textul grecesc conservat în PG, s-au constatat diferențe la nivel de formă și de conținut, cel din urmă reflectând o altă dispunere a captolelor, un conținut mai redus al capitolului dedicat *Cărții Psalmilor* și avînd în plus o listă a cărților Sfintei Scripturi în care se precizează autorul și primul

verset al fiecărei cărți biblice și o clasificare a cărților biblice în canonice, necanonice și controversate. De asemenea, *Scrisoarea către Marchelin pentru tâlcuirea Psalmilor*, care reprezintă capitolul dedicat *Cărții Psalmilor* în tipăritura de la 1783, este o scriere care s-a bucurat de o circulație separată, atât în spațiul grecesc, cât și în literatura anglo saxonă, prezentă în volumele care reunesc cele mai importante scrieri ale Sfântului Atanasie, dar neexistând în volumele care reunesc textele și epistolele sfântului alexandrin în limba română. Importanța acestei epistole rezidă în faptul că oferă argumente legate de semnificația psalmilor, o clasificare a acestor scrieri după diferite criterii, dar și indicații didactice cu privire la rânduiala lecturii și cîntării acestora. Textul epistolei a fost tradus recent din limba greacă și editat într-o broșură. În urma examinării Ms. 3540, s-a constatat că textul propriu-zis al *Sinopsisului* este identic cu cel din tipăritură, însă există anumite diferențe legate de structură și de elementele de paratext.

Astfel, în urma examinării filologice, s-a ajuns la concluzia că *Sinopsisul* de la 1783 a fost tipărit la Rîmnic de un colectiv destul de numeros, pe baza unui manuscris care poate fi fie Ms. 3540, cu unele modificări, fie un alt text manuscris care nu s-a păstrat ulterior. Cel mai probabil, textul nu a fost tradus la Rîmnic, întrucît sarcina cărturarilor rîmnicești avea la bază în majoritatea cazurilor exclusiv tipărirea unor texte. Din punct de vedere formal, cel mai probabil intermediarul slavon care a stat la baza traducerii textului românesc prezintă anumite diferențe formale față de cel din *Biblia Elisabetană*, de unde reiese că a mai existat cel puțin o sursă complementară. În ceea ce privește textul grecesc, se pune problema dacă versiunea din *PG* aparține sau nu în realitate sfântului Atanasie, dat fiind faptul că nu este inclus în edițiile de text dedicate operei sfântului alexandrin și există o serie de opinii referitoare la neautenticitatea *Sinopsisului*. Dat fiind caracterul de traducere succesivă a textului rîmnicean, cercetarea pune în lumină doar o parte dintre coordonatele elaborării acestuia de la apariția originalului, cel mai probabil în secolul al IV-lea și pînă la înfăptuirea tipăriturii de la Rîmnic, adîncind și mai mult problematica traseului parcurs de acesta de-a lungul a 1300 de ani.

Din punct de vedere lingvistic, textul ilustrează trăsături ale aspectului literar românesc din secolul al XVIII-lea, specific unei zone cu o puternică forță de iradiere prin circulația largă a scrierilor cărora le dă naștere. Pe majoritatea palierele limbii, s-a putut constata că tendința spre inovație este mai puternică decît cea conservatoare.

Din punct de vedere fonetic, se remarcă faptul că elementele de natură conservatoare, precum accentuarea etimologică a adverbilor *ádică* și *acoló*, conservarea vocalelor *ă* în *bălaur*, *a*

lăcui, fămăie, mulțami, î în cadrul verbelor *a rîdica, rîsîpi, îtra*, dar și *e* în cadrul lexemelor *a ceti, besearecă, dumineca*, conservarea dental-alveolarei lichide *r* în prepoziția *pre* sau a diftongului *ju* etimologic în *chirju, cerju, agiutorju*, dar și prezența prepalatalei sonore *ğ* în cadrul verbului *a încungiura* sînt mai numeroase decît cele inovatoare cum ar fi închiderea lui *a* la *ă* în *măcar* și *dascăl*, formele specifice limbii literare *norod, umbla* sau diftongarea în cadrul substantivelor *cîine, pîine*. În plus, textul relevă trăsături specific muntenești, precum rostirea moale a unor consoane și o singură trăsătură specific moldovenească, palatalizarea lui *f* în *hiară*, fenomen care nu este străin textelor muntenești vechi, datorîndu-se circulației scrierilor sau a celor care contribuie la realizarea acestora.

La nivel morfologic, cele mai multe modificări reflectă construcții specifice textelor vechi bisericești, luînd naștere în interiorul categoriilor gramaticale ca modificări legate de modul de exprimare a acestora. Astfel, în ceea ce privește substantivul, se remarcă o instabilitate în cadrul categoriilor de gen și declinare. În ceea ce privește cazul substantivelor, se remarcă forme de genitiv specifice, precum *casii* sau construcții în dativ precum dativul cu *la* sau *cătră* sau cel adnominal. Cele mai multe forme vechi se remarcă cadrul pronumelui, iar în ceea ce privește verbul, se poate observa o instabilitate în interiorul conjugărilor, prezența unor forme verbale iotacizate la indicativ și conjunctiv și cîteva construcții de mai mult ca perfect perifrastic. Tendința spre inovație se remarcă prin apropierea de limba literară actuală și prin coexistența formelor vechi menționate mai sus cu forme specifice limbii literare actuale care, de cele mai multe ori, le depășesc pe cele vechi ca număr de ocurențe.

Din punct de vedere al structurii sintactice, aceasta este una apropiată de cea a limbii române contemporane, atît cu privire la părțile de vorbire care pot îndeplini anumite funcții sintactice, cît și la elementele introductive specifice anumitor subordonate.

Printre fenomenele de inovație se numără întrebuițarea deasă a verbelor copulative *a rămîne, a însemna* și *a se face*, construirea exclusivă a complementului direct cu prepoziția *p(r)e* pentru animate, reluarea și anticiparea frecventă a complementelor directe și indirecte prin forme pronominale, introducerea subordonatelor prin elemente specifice limbii române literare actuale. Cu privire la faptele de limbă conservate, se remarcă reluarea subiectului, întrebuițarea independentă a pronumelui de întărire cu funcție de subiect și a adverbului de mod *foarte* cu funcția de complement circumstanțial de mod, prezența complementului intern și a complementului instrumental intern, dar și a unor conjuncții și locuțiuni conjuncționale precum

în ce chip, pentru căci, drept aceea, ca cum, afară din, fără numai, folosirea frecventă a infinitivului după verbe reflexive impersonale.

Fiind un rezumat, textul *Sinopsisului* are un caracter profund narativ și fiind un rezultat al unui proces de traducere succesivă, este un text cu o sintaxă elaborată, cu fraze deosebit de lungi conținând numeroase construcții incidente și propoziții subordonate aflate fie în raport de coordonare între ele, fie subordonate una față de cealaltă.

În ceea ce privește nivelul lexical al textului, acesta reflectă foarte bine faptul că este vorba despre o scriere bisericească, majoritatea termenilor dispăruți din limba actuală, mai rar întâlniți sau întrebuințați astăzi cu un alt înțeles fiind cuvinte utilizate frecvent în textele bisericești vechi începând cu secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Cea mai mare parte a termenilor sînt de origine slavonă și latină, dar se remarcă și împrumuturi din greacă, bulgară și maghiară și un material bogat de lexeme formate pe teren românesc, dintre care o parte sînt exemplificate în *DLR* prin texte ulterioare *Sinopsisului* (*deșerta, gonaciu, izvodit, lepădare, rîndui, rînduială*).

Cuvintele specifice textelor de sorginte biblică sînt mai vechi și mai puțin utilizate în prezent, iar cele încadrate la terminologia bisericească sînt atît cuvinte mai vechi, majoritatea de origine slavă, cît și termeni larg întrebuințați în limbajul bisericesc actual. Un material destul de abundent se remarcă și în ceea ce privește onomastica biblică, bogată în toponime și antroponime specifice Noului și Vechiului Testament din rîndul cărora de semnalat este și diversitatea teonimelor care au fost clasificate în cadrul studiului după diferite criterii.

În ceea ce privește formarea cuvintelor, cel mai prolific mijloc de îmbogățire a vocabularului este derivarea, însă cele mai interesante de urmărit sînt cuvintele obținute prin compunere, fiind fie cuvinte specifice limbii vechi, fie limbajului religios. Conversiunea este un procedeu destul de slab reprezentat în cadrul *Sinopsisului*. Perechile sinonimice oferă, de asemenea, un material destul de bogat, putîndu-se urmări pe baza lor frecvența unor cuvinte mai vechi în raport cu termeni mai noi.

În concluzie, textul *Sinopsisului* de la 1783 este fidel tradiției textelor românești vechi muntenești de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, conturîndu-și însă individualitatea printr-o serie de elemente care țin de caracterul său de traducere repetată și de circulația acestuia.